

KONSERVATISM OCH LIVSÅSKÅDNING

Av docent RUBEN JOSEFSON

EN POLITISK åskådning förutsätter mer eller mindre uttalat en bestämd livsåskådning eller livssyn. I en tid, då den politiska diskussionen främst rör sig om sådana ting som skatter, bostadsproduktion och jordbrukskalkyl och då statens ekonomiska uppgifter starkt träder i förgrunden, kan visserligen livsåskådningsproblemen till synes skjutas ut i periferin och bli alldeles bortglömda. Att politik och livsåskådning hänger ihop blir emellertid fullt tydligt, särskilt då man nalkas de social- och kulturpolitiska frågorna. Egentligen är eller borde det vara en truism att påstå, att de problem, som skatte-, bostads- och jordbrukspolitiken ställer, också för direkt in i livsåskådningsproblematiken, att de lösningar av dessa problem, som man presenterar i den politiska diskussionen, i stor utsträckning är beroende av bestämda uppfattningar av de livsvärden, som är eller skall vara bestämmande för människan och gemenskapen.

Det är en förenklad bild av den politiska verkligheten, när man

Svensk Tidskrift börjar i detta nummer en artikelserie över temat: »Kristendomen, konservatismen och samhället.» Serien inledes av docent Ruben Josefson, som även kommer att behandla ämnet: »Stat och kyrka.» Andra artiklar blir: »Kristendomen och den västerländska kulturutvecklingen» av docent Erik Anners och »Sekulariseringen och samhället» av preceptor Karl-Gustaf Hildebrand.

menar, att de politiska skiljaktigheterna blott innebär olikheter i uppfattningen om vägen till ett för alla gemensamt mål. Ofta kan naturligtvis de politiska motsättningarna återföras på olikheter av detta slag. Man vill åstadkomma samma resultat, men man är oense om de metoder, som bör användas. Det skulle säkerligen inte vara till skada för den politiska debatten, om man oftare än vad som sker klargjorde, när motsättningarna huvudsakligen rör sig på detta tekniska plan. Därigenom skulle man också kunna få en klarare uppfattning av de frågor, där motsättning-

arna inte enbart är av teknisk innebörd utan bottnar i avgörande divergenser i fråga om uppfattningen av målet för det politiska handlandet. I den moderna diskussionen återkommer exempelvis ofta begreppet »levnadsstandard». Alla synes vilja eftersträva en höjning av denna levnadsstandard och undvika en sänkning, varvid oenigheten närmast förefaller uppstå om de metoder, som lämpligen bör anlitas för att nå detta gemensamma mål. En närmare granskning av innehållet i begreppet levnadsstandard visar emellertid, att det får täcka högst skiftande innehåll. I debatten om den kontinuerliga driften vid vissa av våra industrier har det någon gång sagts, att den gemensamma söndagsvilan måste offras för att vi skall kunna uppehålla vår höga levnadsstandard. Som motargument kunde då anföras, att man i stället för att avstå från söndagen fick sänka standarden. I själva verket ingår naturligtvis den gemensamma söndagsvilan, dvs. tillfälle till gudstjänst eller rekreation eller bådadera på en för alla gemensam helgdag, för många människor i en levnadsstandard, som de inte anser särskilt hög eller märkvärdig utan högst rimlig och nästan självklar. Levnadsstandarderna utgöres av en rad olika värden, grupperade kring något eller några centralvärden. Det är därför alldeles uppenbart, att diskussionen om levnadsstandarderna inte kan föras eller föres

mycket ytligt, om man bortser från den livsåskådning eller livssyn, med vars hjälp livsvärdena utväljas och graderas.

Det är således ett rimligt, kanske t. o. m. betydelsefullt företag att söka klarlägga en politisk riktning anknytning till de idéer, som är av livsåskådningsmässig art. En större klarhet i den inte sällan förvirrade politiska diskussionen skulle möjligen därigenom kunna vinnas. Det är väl inte heller uteslutet, att ifrågavarande politiska riktning genom en sådan analys skulle kunna nå fram till ett klart fattat kulturpolitiskt program och få ett säkrare grepp om vissa av de mera praktiskt betonade politiska problemen. Naturligtvis är en sådan analys ett vanskligt företag, då relationen mellan politik och livsåskådning är ytterst komplicerad och mera sällan blottlagd så att den omedelbart faller i ögonen. Men den bör göras, inte minst inom ett konservativt parti som har att genomföra sin politiska uppgift i en tid, då många av de grundvärden, som dess åskådning förutsätter, är antastade.

Ur en synpunkt kan en sådan analys beträffande konservatismen förefalla överflödig. Det är ett enkelt historiskt faktum, att konservativ politik traditionellt har anknytning till kristendomen och att den konservativa idékretsen upptagit idéer, som har hämtats från den kristna världs- och livsåskådningen. Det är givetvis en intressant och

nyttig historisk uppgift att närmare utreda och klarlägga denna förbindelse mellan konservativ politik och kristendom. Att man fastslår ett sådant historiskt sammanhang innebär dock inte utan vidare, att man har uppvisat, att denna förbindelse är av sådan art, att man inte längre har skäl att tala om en konservativ politisk åskådning, där de kristna inslagen har bortfallit. Det kan nämligen tänkas, att anknytningen till kristendomen var ganska tillfällig och lös och att den politiska åskådningen bestämdes av helt andra värderingar än de kristna. Dessutom är kristendomen inte en entydig storhet. Den har framträtt i olika former, uttryckts i skilda åskådningar, vilka givetvis är både tids- och miljöbestämda och därför kanske inte alltid aktuella i vår tids religiösa värld. Det saknas ju inte röster, som påstår, att den konservativa politiken har utgått från en kristendomstolkning, som är föråldrad eller ohållbar, och att den verkliga kristendomen leder till helt andra, mycket radikalare politiska och sociala lösningar än dem konservatismen företräder.

Om man menar sig ha skäl att hävda, att ett djupare samband råder mellan kristendom och den konservativa åskådningen än den tillfälliga förbindelsen, är det angeläget, att man samtidigt framhåller, att kristendomen som religion och andlig livsrörelse rör sig i en annan dimension än det poli-

tiska livet. Dess rike är icke av denna världen, och dess innebörd och värde kan inte i första hand bestämmas med hänsyn till de insatser, som den har gjort och kan göra i det västerländska samhälls- och kulturlivet. Då den emellertid utgår från att människan är bestämd av realiteter, som icke påtagligt ingår i den sociala och politiska verkligheten, innesluter den en bestämd människouppfattning och livssyn, som måste få konsekvenser också inom det politiska och sociala området. Om människan uppfattas som evighetsvarelse och livets mening som gemenskap i tjänande kärlek, måste en sådan syn påverka den allmänna politiska och sociala idealbildningen. Kristen tro tar sig uttryck i vissa dogmer eller lärosatser, och kristet ethos formuleras i moraliska grundsatser. På dessa grundvalar utbygges en kristen åskådning i de etiska och sociala livsfrågorna. Den har utförts på varierande sätt i skilda tider och miljöer. Genom sin anknytning till de bibliska urkunderna och kyrkans formulerade bekännelser företer den dock på centrala punkter en märkbar konstans.

Kristendomen är således djupast sett inte en livs- och världsåskådning. Där den är personligt tillägnad uppleves den som ett av den bibliska uppenbarelsen beroende gudsförhållande och en av kärlek behärskad relation till medmänniskan. Att en människa i kristen mening tror, innebär primärt inte

att hon omfattar en viss åskådning, utan att hon upplever sitt liv och sin situation som bestämda av Gud. Denna djupt irrationella tro innesluter naturligtvis bestämda påståenden om Gud, människa och värld och leder till erkännandet av vissa grundvärden och moraliska grundsatser. Utåt framträder den därför även som en mer eller mindre slutna livs- och världs-åskådning.

När kristendomen och konservatismen så som här sker sammanställes, avses med kristendomen i första hand denna livs- och världs-åskådning, som är en sekundär företeelse i förhållande till den personligt upplevda kristna tron och som givetvis kan bestämma den allmänna livssynen hos människor, som själva inte är personligt troende. Påstår man, att kristendomen i denna mening tillhör konservatismens andliga grundvalar, så har man alltså inte därmed sagt, att varje människa, som bekänner sig till konservativ politik, måste vara personligt troende. Man har inte heller sagt, att varje kristen människa måste rösta med högern, om hon vill vara konsekvent i sin tro. Det finns intet politiskt parti, som kan göra anspråk på att vara det specifikt kristna partiet. Där- emot finns det politiska åskådningar, som utgår från kristna grundvärderingar. Konservatismen är en av dem. Dess rotsystem har sitt fäste i kristendomen, och det är inte sannolikt, att den kan be-

varas som en levande åskådning, om rötterna lösgöras från sitt fäste.

Utmärkande för den konservativa hållningen inför samhällsproblemen är respekten för det bestående och givna. Även om konservatismen inte uttömmade kan förstås eller förklaras genom en hänvisning till denna respekt, så är det uppenbart att den inte kan tänkas utan bevarandets attityd. Riktigare skulle man kanske kunna säga, att konservatismen representerar en form av bundenhet vid det förflutna, vid det historiskt givna, vilken mycket väl kan förenas med villigheten att släppa några av det förflutnas livsformer. När man betonar denna respekt för det historiskt framvuxna, är det alltså av vikt, att man avgränsar den från konservatismen som naturfenomen, dvs. det psykologiskt lättförklarliga förhållandet att människor i allmänhet följer redan upptrampade vägar. Man har att räkna med att människans trygghetsbehov inte sällan leder till en viss rädsla för förändringar, en benägenhet att ta det förment säkra för det osäkra och en ovillighet att bryta upp från förtrogna och invanda förhållanden. Denna företeelse återfinnes naturligtvis inom flera politiska åskådningar och är uppenbarligen inte något för konservatismen särpräglad. Även förment radikala riktningar kan vara bestämda av den naturliga tröghetens lag och i den meningen vara mera konservativa än den politiska konservatis-

men. Den förankring i det historiskt givna, som präglar den konservativa hållningen, manifesterar sig i vissa idéer, som även kan ha udden riktad mot en del av det förflutnas livs- och samhällsformer. Respekten för det bestående är icke psykologiskt utan ideologiskt grundad. Konservatismen framträder alltså som en idékrets med fast anknytning till vissa bestämda grundvärderingar, vilket understundom kan föra till en bister kritik av det bestående. Det vill därför synas, som om konservatismen präglades av denna spänning mellan bundenhet vid och frihet i förhållande till det förflutna och att det just är denna spänning, som möjliggör den företeelse, som kan kallas progressiv konservatism. Naturligtvis kan i vissa lägen bundenheten och i andra friheten mera påtagligt framträda, men en upplösning av denna spänning innebär otvivelaktigt också en upplösning av konservatismen. Det är för denna spännings skull, som konservatismen över huvud taget kan framträda som en aktuell politisk åskådning.

För att förstå konservatismens förhållande till den kristna livsåskådningen är det lämpligt att utgå från denna grundläggande spänning i konservatismens väsen. Det har sagts, att »den konservative är pessimist beträffande både institutioner och människor» (Gunnar Heckscher). Pessimismens väsentliga uttryck skulle vara tvivel på människans godhet och på möj-

ligheterna att avskaffa samhällsordningens brister utan att nya olyckor och svårigheter uppkommer. Denna tolkning av den konservativa hållningen är riktig, så tillvida som den tydligt avgränsar konservatismen från en utvecklingstroende optimism. Den framstegstro, som ofta har fått bestämma politisk åskådning och icke sällan sprungit fram ur en naiv tro på människans godhet och förmåga att radikalt omgestalta samhällsförhållandena, torde vara främmande för konservatismens väsen, även om den konservativa politiken säkerligen många gånger i bestämda situationer har burits av en sådan tro. Den konservative när en viss skepsis gentemot en odefinierad framstegstro, i all synnerhet när denna är uppbyggd på en föga realistisk uppfattning av människan och hennes villkor.

För en äldre konservatism utgjorde detta tvivel på människan och hennes möjligheter ett moment i en religiös verklighetsupplevelse och livsåskådning. Det finns ett visst sammanhang mellan den religiöst bestämda uppfattningen av människans otillräcklighet och tvivlet på hennes förmåga som politisk varelse. En vanlig anmärkning mot kristendomen har ju varit, att den genom sin lära om människans totala syndighet skapat social och politisk passivitet och därigenom lagt grunden till en ytterst konservativ hållning. Enligt detta resonemang innebär sekulariseringen en frigö-

relse av tidigare bundna krafter, och en ny tro på människan leder till ett nytt socialt ansvar och nya politiska ansträngningar. Är detta riktigt, och räknar man så som man ofta gör på det håll, där detta resonemang föres, med en fortskridande sekularisering, skulle det blott vara en tidsfråga, när konservatismen som politisk och social företeelse är försvunnen, då den ju blott lever på en rest av den kristna människosynen.

Den kristna syndupplevelsen, som obestridligen är en av den västerländska människans centrala upplevelser, har uttryckts i insikten om människans oförmåga. Det är emellertid uppenbart, att denna insikt blott har en mening i den religiösa relationen. Läran om människans radikala ondska kan därför inte omedelbart överflyttas till politiska termer. Den har mycket väl kunnat förenas med ett erkännande av människans relativa förmåga på det sociala och politiska fältet. Det bör kanske också framhållas, att en verkligt djupgående syndupplevelse förutsätter en allvarlig ansträngning att förverkliga de höga etiska krav, som förmedlats genom kristendomen, och att en sådan ansträngning rimligtvis bör avsätta vissa resultat också i det mänskliga gemenskapslivet. Sammanhanget mellan arvsyndslära och politisk pessimism består närmast däri, att vissheten om att människan, så länge hon lever här på jorden, är behärskad eller hotad av destruk-

tiva makter, förhindrar politiska utopier och leder till insikten, att fred och trygghet i samhällslivet endast kan uppnås och bevaras genom en ständig kamp mot just dessa destruktiva makter. Den pessimism, som det i denna mening kan vara tal om, är egentligen inte förenlig med social och politisk passivitet eller med en traditionalism, som fasthåller vid det givna blott därför att det nu en gång är givet. Den kristna människosynen kan inte pressas in i alternativet optimism-pessimism. På frågan om människan i den sociala och politiska relationen är god eller ond svarar den kristna människouppfattningen, att hon är indragen i kampen mellan gott och ont. Den pessimistiska människouppfattningen utsäger inte hela sanningen om den konservativa åskådningen. Det visar inte minst den moderna konservatismen med dess energiska vädjan till den enskilda människan, hennes vilja och hennes ansvar. Den kristna människosynen med dess dramatiska tolkning av människans villkor synes i själva verket ha ett nära samband med det bästa i konservatismen.

Tvivlet på människans förmåga att på ett avgörande sätt förvandla livsvillkor och samhällsstruktur är inom en kristet influerad konservatism förenat med en viss tilltro till hennes förmåga att åstadkomma relativt godtagbara resultat. Genom anknytningen till kristendomen släpps etiska synpunkter

in, med vilkas hjälp kritik kan riktas mot det övertagna och givna. Bundenheten vid det förflutna balanseras härigenom av en frihet, som kan leda till uppbrott från vissa av det förflutnas livsformer. Konservatismen har, utan att förändra sin allmänna inställning, accepterat den utveckling, som inneburit det demokratiska samhällets framväxt. Om man häri ser blott en nödtvungen anpassning efter den faktiska utvecklingen, torde man varken ha förstått den konservativa attityden eller observerat de insatser, som konservatismen gjort i samhällsutvecklingen. Den tvekan inför förändringen, som är ett resultat av bundenheten vid det givna, övervinnes inte blott på grund av ett tryck utifrån utan även därigenom att idéer, som hör till konservatismens förutsättningar, har gjort sig gällande och besegrat respekten för det givna. Av denna anledning är det möjligt för konservatismen att se kritiskt på sitt eget förgångna utan att förneka sin historia eller sina egna utgångspunkter. Konservatismen är inte fastlåst vid sina en gång intagna positioner. Den är rörelse och process.

Den konservativa attityden med såväl bundenhet vid det förflutna som villigheten att uppge det historiskt givna var uttryck för den en gång levande och allmänt omfattade kristna försynstron. Denna tro innesluter övertygelsen att människan står under gudomlig ledning

och omvårdnad. Samtidigt förutsätter den, att den gudomliga försynens verk utföres under kamp mot de makter, som står i det ondas tjänst, och att människan i varje situation möter en kallelse och ett krav att delta i denna kamp. Respekten för det givna motiverades i äldre tider därav, att detta i ordets allra egentligaste mening var givet av Gud som historiens Herre. Villigheten att böja sig för och aktivt medverka i en utveckling, som innebär förändring, är likaledes beroende av försynstron. Det är sannolikt denna tro mer än tvivlet på människans möjligheter som behärskar den klassiska konservatismens grundinställning. I den ingår en religiöst motiverad respekt för verkligheten. Jämför man denna hållning med en mera ursprungligt liberal, finner man snart nog en väsentlig olikhet, som består däri, att människan enligt den senare åskådningen primärt är höjd över verkligheten och nalkas den med ideal och normer, med vilkas hjälp hon söker ordna och gestalta ett oordnat och ogestaltat material. Den konservativa människan träder in i en redan ordnad verklighet och ser här utgångspunkten för sitt handlande.

Här möter i själva verket två skilda politiska grundinställningar, som svarar mot två olika uppfattningar eller upplevelser av kristendomen. Om man exempelvis utgår från den klassiska lutherdomen, möter man där kallelselebran med

dess hänvisning till de givna livs- och samhällsformerna, i vilka människan skulle fylla sin kristna plikt. Det råder intet tvivel om att denna kallelselära mäktigt gynnat uppkomsten av en allmänt konservativ livshållning och under vissa omständigheter ledde till social passivitet. Där kallelseläran fick sin genuina utformning, var emellertid medvetandet om att onda makter drev sitt spel starkt och levande, och en ständig kritik utgick från det förkunnade evangeliet. När kristendomen förstods enbart som en samling idéer eller principer, när de etiska kraven möter inte i den konkreta livssituationen utan enbart i ett visst normsystem, blir hållningen i förhållande till det givna mera radikal. Många av de kristligt sociala rörelser, som spirat upp och engagerats i liberal och socialistisk politik, utgår principiellt från en sådan kristendomstolkning. I botten av den politiska problematiken möter alltså icke sällan en teologisk problematik, som är utomordentligt betydelsefull.

Den religiöst grundade konservativa respekten för verkligheten och det faktiska skeendet kan framträda och har framträtt i en farlig karikatyr. Det mest slående exemplet härpå är den kristna eftergivenhet för nationalsocialismen, som man här och var mötte i det tredje rikets Tyskland. Men därvid hade man blott tagit med ett moment i den äldre kristet bestämda hållningen inför det faktiska skeendet.

Man glömde bort och tystade med olika politiska maktmedel den kritik, som utgick från evangeliet och den levande kristendomen.

När en kristen människa bekänner sig till konservatismen som politisk åskådning, torde respekten för det givna således vara grundad i vördnaden för försynen. Kritiken mot det givna, friheten i förhållande till det bestående, räknar med det ondas realitet och utgår från kristendomens avgörande grundvärderingar. Denna spänning eller dialektik leder otvivelaktigt till en viss rädsla för alltför långtsyftande politiska idéprogram. En konservatism av denna typ kan inte fixera ett slutmål för samhällsutvecklingen och låter inte de politiska avgörandena bestämmas av föreställningen om ett sådant mål. Den saknar med andra ord en inomvärldslig eskatologi. Dess väg är i stället att i konkreta situationer fixera mer eller mindre långsiktiga handlingsprogram.

Förhållandet mellan individ och kollektiv, mellan den enskilde och gemenskapen som all politik i sista hand rör sig om, får sin bestämda utprägling i en åskådning, som är bestämd av den livssyn, som här i korthet har skisserats. En konsekvent socialistisk livssyn underordnar individen under kollektivet. Även där man låter det allmänna uppsluka den enskilde i det uttalade syftet att därigenom hjälpa denne till personlig frigörelse, uppfattas dock individen som sekun-

där i förhållande till kollektivet. Den sociologiska människoupfattning, som numera synes omfattad i den socialdemokratiska kulturpolitiken, utgår från att förändringar i samhället leder till förändrade människor. Denna uppfattning är givetvis inte alldeles orealistisk. Skall man utifrån denna tolkning av förhållandet mellan individ och kollektiv bedriva samhällsarbete, måste frågan bli, vilket människoideal man vill se förverkligat. Den kristna livssynen med dess människotolkning förnekar inte att människan formas av den sociala verklighet, som hon lever i, men den hävdar samtidigt, att människans djupaste möjligheter förverkligas genom en högre inspiration. Dess krav på samhället blir därför först och främst att detta måste ge utrymme för denna inspiration. Detta krav har betydelsefulla konsekvenser, då det inte tillåter statsmakten att träda in i de inspirerande krafternas ställe. Människan lever inte av staten allena. Det saknas inte skäl för uppfattningen, att de totalitära tendenserna på statslivets område möter ett försvagat motstånd, där livssynen har sekulariserats och den kristna människoupfattningen ersatts med en naturalistisk.

Den kristna uppfattningen av förhållandet mellan individ och kollektiv avgränsar sig också från den klassiskt liberala. Denna är i princip individualistisk och betraktar de kollektiva gemenskapsbild-

ningarna som sekundära i förhållande till individen. Samhällstänkandet är orienterat från doktrinen om den enskildes rätt, ofta uppfattad som en naturlig eller av Gud given rättighet. Senare har en socialliberalism utvecklats, åtminstone till en del beroende på den starka kristna inspirationen, varigenom gemenskapens krav starkt poängteras. Det är självfallet, att från dessa utgångspunkter socialpolitiska mål kan uppställas, som kan accepteras av alla som omfattar en kristen livsåskådning. För denna är emellertid den enskilde och gemenskapen hänvisad till varandra på ett mera omedelbart sätt. På enkelt kristet språk brukar det heta, att livets mening är tjänst, dvs. att människans möjlighet förverkligas i fri underkastelse under gemenskapens krav. Då blir inte individens rätt eller rättighet utgångspunkten för bestämningen av förhållandet mellan den enskilde och gemenskapen, även om gemenskapsviljan och solidariteten med medmänniskan, uttryckt i den kristna broderskapstanken, kan leda till strävandet att tillförsäkra medmänniskan de livsvärden, som anses ingå i människans rättigheter. Det är därför fullt naturligt, att i en situation, då den växande statsmakten börjar framstå som en fara, solidaritetskravet leder till kamp för den enskildes och de mindre gemenskapsformernas rätt och frihet. Det är lika naturligt att i ett annat läge denna grundinställ-

ning kan leda till en betoning av gemenskapens krav gentemot de enskilda, som av en konsekvent individualistisk åskådning måste betraktas som frihetsförkvävande och ett hot mot människans »naturliga rättigheter».

Om politiskt arbete alltid syftar till att åstadkomma balans i förhållandet mellan den enskilde och det allmänna, vägledes således konservatismen inte i sitt arbete av en principiell formel, som är tillämplig i alla sociala situationer. För ett formalistiskt betraktelsesätt kan detta te sig som hållningslöshet, men denna hållningslöshet är bestämd av respekt för realiteterna och mottaglighet för kravet på solidaritet med medmänniskan. Verkligheten är inte orörlig utan stadd i ständig förändring. Solidaritetskravets, broderskapstankens innebörd kan inte uppfångas i en entydig och allmängiltig formel, som täcker eller kan anvisa väg i alla de situationer, då tillvaron blir hård för enskilda och människogrupper. En konservativ människa, som utgår från kristna grundvärderingar, erkänner i dag, utan att därför frångå sin konservatism, den insats, som arbetarrörelsen utfört till gagn för stora människogrupper, som ett led i den politiska och sociala utvecklingen och önskar inte en återgång till forna förhållanden. Det har förut sagts, att konservatismen saknar en inomvärldslig eskatologi. Det innebär också, att den inte kan förlägga

målet för det politiska arbetet i ett förment idealtillstånd i det förflutna och därigenom gynna reaktionära tendenser. Samtidigt måste emellertid den konservativa människa, som har en kristen människouppfattning, förhålla sig kritisk gentemot den livssyn och den tolkning av människans och gemenskapens villkor, som den socialistiska politiken principiellt förutsätter.

Den dramatiska livssynen, vissheten att människan är indragen i kampen mellan gott och ont och att hon aldrig kan fly utanför den farozon, där de destruktiva krafterna verkar, inverkar på uppfattningen av staten och dess uppgifter. All makt över människor innesluter en frestelse till missbruk. Ju större makten är, desto farligare är frestelserna, i den meningen att missbruket får mera förödande konsekvenser, där frestelserna inte motstås. I en tid, som har upplevt ett oerhört politiskt maktmissbruk, ter sig förvisso den kristna uppfattningen av den politiska maktens speciella demoni djupt realistisk. Naturligtvis är denna frestelse i sista hand ett personligt moraliskt problem hos de människor, som innehar maktens positioner. För en kristen människosyn, som räknar med mänsklig svaghet, är det dock naturligt att vilja erkänna och förstärka de kontrollinstanser, som är inbyggda i den statliga organisationen, som ett visst skydd mot det politiska maktmissbruket. Vikti-

gast synes emellertid vara, att den politiska maktens område inte otillbörligt utvidgas, så att den lägger under sig den sektor av människans och gemenskapens liv, där den politiska makten inte hör hemma. Staten kan skydda och stödja religion, kultur och vetenskap, men den bör göra det på ett sådant sätt, att den kontroll, som varje statligt stöd måste medföra, inte blir av sådan art, att friheten äventyras. Där politisk och ekonomisk makt förenas och är lagda i samma händer, har även det statliga området utvidgats, så att de destruktiva krafterna i människolivet synas få ett alltför lätt spel, för såvitt inte händerna tillhör människor, som är helgon i moraliskt avseende. Även i den kyrka, som räknar med förekomsten av helgon, anser man sådana människor ytterst sällsynta, och politiker i nyare tid har veterligen inte vunnit denna gloria.

Den kristna synen på statens uppgift sammanhänger med den dramatiska livstolkningen. Staten är satt att utgöra en damm mot ondskan i det mänskliga gemenskapslivet och skall möjliggöra en sammanlevnad i fred och trygghet. Till den konservativa åskådningens väsen hör idén om statsmaktens etiska förpliktelser. Problemet politik och etik var egentligen inte något problem, så länge den kristna etiken var allmänt accepterad och dess normer för den yttre moralen självklart efterlevdes eller erkändes

av folkets stora massa och så länge medvetandet om statens ansvar för moralen var levande. I en tid, då andra moraliska värderingar och normsystem har gjorts gällande, kan det vara en frestelse även för den konservativa politiken, kanske inte att acceptera de nya normerna, men väl att skjuta undan den för den äldre konservatismen självklara uppfattningen, att statsmakten har förpliktelser inför moralen. Många gånger har det sannolikt också förefallit taktiskt lämpligt att behandla viktiga samhällsproblem oberoende av etiska synpunkter. Neutraliteten på detta område kan få ödesdigra konsekvenser, då den negligerar insikten, att samhällsproblemen är av moralisk natur.

En sådan neutralitet innebär nämligen, att man i praktiken förnekar, att samhället har och måste ha ett värdecentrum. Där lagstiftningsarbete pågår och nya lagar införas utan att man tar hänsyn till den allmänna livssyn, som rättssystemet i övrigt förutsätter, kan det hända, att samhället kommer i strid med sig självt. Om rätten skall säkerställa mänsklig sammanlevnad i fred och trygghet, är det av vikt att den uppbäres av största möjliga enhetlighet i moraliska värderingar. Den svenska rättens byggnad har uppförts på kristen grund. Det finns all anledning för konservativ politik att uppmärksam följa rättsutvecklingen och se till att inte andra fundament lägges på enskilda rättsområden.

Genom att stödja kristna strävanden i folket, vilket är något helt annat än att utöva tvång över samvetena, slår staten vakt om sitt historiskt givna värdecentrum. För rättssamhällets stabilitet är inte den i och för sig nödvändiga våldsmakten tillräcklig. Endast om samhället uppbäres av ett levande rättsmedvetande, får det den inre hållfasthet, varigenom det kan motstå även mycket hårda prövningar. Det synes vara en politisk uppgift av första ordningen, inte blott att uppmärksamt följa utvecklingen på folkmoralens område, utan även att aktivt gripa in, där denna moral håller på att raseras. Det anses numera vara nästan självklart, att skolan och andra allmänna uppfostringsorgan skall söka fostra fram demokratiska människor. Fråga är om inte detta mål lättast uppnås, om man ger tillräckligt utrymme för kristen fostran i kyrka och skola.

Det är ett tidens tecken, att den positivistiska uppfattningen av rätten synes vara i utdöende. Sanno-

likt är det inte teoretiska tvivel, som härvid huvudsakligen varit avgörande. Inför en växande statsmakt, som i sina mest avancerade former har utgjort ett brutalt hot mot den mänskliga gemenskapen, inför nödvändigheten att bygga upp en rätt med andra fästen än enbart den politiska makten, har man börjat fråga efter en rätt över rätten. Många har velat blåsa liv i den gamla naturrättsläran. Andra har funnit svaret i kristendomen. Den tillhandahåller inte ett färdigt rättssystem. Den utgår emellertid från tron på en högsta auktoritet, och denna tro tar sig uttryck i en bestämd livssyn och människotolkning. Den uppställer inte ett definitivt mål för samhällsutvecklingen, men den leder fram till krav, vilka ter sig som ofrånkomliga. Kristendomen har ett ärende också till politiken. Det är en angelägen uppgift för den konservativa politikens människor att söka tolka detta ärende och förstå dess innebörd i den aktuella situationen.